

SOSYOLOJİ ANLAYIŞINDA İKİLİK

Bilindiği gibi, bugün, fizik, kimya, biyoloji bilimlerinin durumu ve verimi ile mukayese edilebilecek bir sosyoloji mevcut değildir. Sosyolojide halâ birbirinden farklı, hatta çok zaman birbirine zıt görüşleri ileri süren “sosyoloji mektepleri” vardır. Sosyolojideki bu ihtilâflar, sosyolojik bir tetkikin ve izahın konusu olabilecek bir meseledir. Bu mesele, mühim olmakla beraber, bu makalenin konusu içine girmediğinden bu sayfalarda ona dokunmıyacağız. Sosyolojideki mekteplerin metod bakımından ayrıldığı iki esas görüşü inceleyeceğiz.

Ta geçen yüzyılda Auguste Comte sosyolojiyi müsbet bir bilim olarak ilân ettiği halde, sosyolojinin müsbet bilimler neviden bir bilim olup olamayacağı bu günde münakaşa mevzuudur. Bu münakaşalar metod meselesi etrafında dönüyor. Müsbet bilimlerin metodu sosyal hâdiselerin tetkikinde kullanılabilir mi, kullanılamaz mı? Buna hem müsbet, hem de menfi cevap verenler vardır. Bu soruya verdikleri cevaba göre sosyoloji mekteplerini iki bölüme ayırmak mümkündür.

Sosyolojinin müsbet bir bilim olup olamayacağı hakkında alınan tavır, bu tavrın alanın kabul ettiği bilgi nazariyesine ve dolayısıyla realitenin nihaî mahiyeti hakkındaki görüşüne bağlıdır. Bilgi elde etme sürecinin (vetiresinin) mahiyeti nedir? sorusuna iki türlü cevap verilebilir:

1 - Ele alınan konu ne olursa olsun, bilgi süreci (vetiresi) birdir. Bilme sürecinin birliği, dolayısıyla, realitenin birliğini, monist bir görüşü tazammun eder. Realite birdir; muhtelif bilimlerin konu edindiği olaylar çeşidi, bir ve aynı olan realitenin muhtelif planlardaki tezahürleridir. Realitenin bir cephesine tatbik edilen metod diğer cephesine de tatbik edilebilir. Şu halde, müsbet bilim metodu her sahaya tatbik edilebilir.

2 - Bilgi süreci (vetiresi) bilginin konusuna göre değişir. Realite bir değildir; realitenin bir çeşidini bilmek diğer bir çeşidini bilmekten farklıdır. Bunun için elde ettiğimiz bilgi de aynı neviden değildir. Bu görüş realitenin çokçu (pluralist) telâkkisine dayanır. Netice itibarıyla, müsbet bilim metodunun realitenin her cephesine tatbik edilemeyeceği hükmüne götürür.

İşte manevî bilimler-tabii bilimler ayrılığını yapanlar ikinci görüşten, bu ayrılığı reddedenler de birinci görüşten hareket ederler. Bu makalede, ikinci görüşe dayananların iddialarını önce ele alacağız ve sonra, müsbet bilim olarak sosyoloji taraftarlarının bu iddialara cevaplarını gözden geçireceğiz.

Müsbet bilim metodunun sosyolojiye girmesine karşı alınan bu tavrı kuvvetle belirmiş bir tarzda, son yüzyılın sonlarında bilhassa Almanya’da görüyoruz⁽¹⁾: Sosyolojinin müsbet bir ilim olamayacağı fikrine bu asır başlarında Amerikada C. Cooley’nin eserlerinde de rastlıyoruz. Müsbet bilim metoduna karşı tavır alan bu sosyologların görüşleri arasında ayrılıklar vardır, fakat bizim meselemiz için yalnız esas noktalar üzerinde duracağız. Bütün bu gurupta esas nokta zımnen realitede

bir ikilik kabul etmeleri, insan âlemini tabiat âleminde ayırmalarıdır. Bu ayrılık yapılmıca, müsbet bilimler metodunun sosyolojiye tatbik edilemeyeceği, veya edilse bile sosyal hadisenin esas tabiatını kavramak için yeter olmadığı neticesine zaruri olarak varılıyor.

Daha mühim olduğu için evvelâ Almanyadaki cereyanın esas, umumî noktalarını hülâsa edelim. Kabul ettikleri tabii bilim, manevî bilim ikiliği şu öncüllere (mukaddemlere) dayanır.

1. Zihin veya şuur âleminde irade hürriyeti ve kendi kendini tâyin etme hâkimdir, hâlbuki tabiat âleminde mihanikî illiyet caridir. İnsan âlemi hürriyet, akıl âlemi, tabiat âlemi ise mihanikî determinizm âlemdir.

2. Bilme süreci bakımından bu ikilik şöyledir: a) Tabii ilimler dış âlemle meşgul olurlar; bu da duyuvar vasıtasıyla bilinir, b) Manevî bilimler iç âlemle meşgul olurlar; bu da doğrudan doğruya tecrübe ile, teemmül ile elde edilir. Bu iç âlemin olayları deneyimli (experimental) bilimin, müsbet bilim metodunun, konusu olabilir; fakat bu olaylar fizyolojik olaylardan, sinir sisteminin fonksiyonlarından çıkarılamaz. Müsbet bilimler metodu bu bilimlere tatbik edilebilirse de, bu olayları öz vasıflarında yakalayabilmek için yeter değildir.

3. Fizikî tabiat ve kültür realitesi birbirinden farklıdır. Tabiat kavramı bir kıymet, bir norm tazammun etmez. Kültür ise bir kıymet veya kıymetlere nisbetle tasavvur olunan realitedir. Manevî bilimlerin, sosyal bilimlerin konusu kültürdür. Ancak kıymetlere, normlara nisbetle anlaşılan realitedir.

4. Kıymetler dış olayların kendilerinde olan şeyler değildirler; kıymetler insanın kararına, saiklerine bağlı unsurlardır. Dıştan aynı olan şartlar altında fertler birbirine benziyen hareketlerde bulunurlar, fakat onları tahrik eden ruhi saikleri araştırırsak, bu saiklerin farklı olduğu haller görülür. Dıştan bir görünen hareketler, saikler dikkate alındığı zaman, ayrı mâna taşıyabilirler. Bunun için yalnız dıştan müşahede yeter değildir. Bu hareketlerin zenbereği olan kıymetler üzerinde durmak gerektir. Kıymetleri anlayabilmek için de ferdin şuuruna, sübjektif hayatına girmek gerektir.

5. Bu ayrılıkların neticesi olarak, olayları dıştan müşahede eden tabiat bilimleri, olaylar arasındaki umumî münasebetleri, teakupları, beraberlikleri, irtibatları bulmağa çalışır. Bu bilimlerin gayesi tamimlere, kanunlara erişmektir. Şu halde, tabii bilimlerin yaptığı, olayların umumîleştirilmiş tasvirinden başka bir şeydir. Hâlbuki insan âlemindeki olayların tetkikinde yalnız tasvir etmek yeter değildir. Olayları anlamak gerektir. Anlamak da, insanları harekete sevkeden saikleri bulmak, fertlerin sübjektif hayatına inmekle olur.

6. Sosyolojinin kıymetlerle uğraşması sosyolojinin kıymet hükümleri vermesi, kıymetlerin doğruluğunu ve yanlışlığını münakaşa etmesi ve bu hususta bir hükme varması demek değildir. Sadece, tetkik edilen bir cemiyette fertlerin inandığı, doğru bulduğu kıymetleri tesbit etmek ve fertlerin tavır ve hareketlerini bu kıymetler aydınlığında tetkik etmektir. Kıymetler dıştaki realiteye uymıyabilir; bu, ayrı bir meseledir.

Müsbet ilim metoduna karşı yapılan tepkinin Amerikadaki belirtisi, esas mahiyeti itibarı ile Almanyadakine benzer. Amerikadaki bu cereyanı temsil etmek üzere Charles Cooley'i alabiliriz. Onun terminolojisi, alman mektebinin terminolojisine

benzemez; fakat görüşleri aynı kapıya çıkar. Cooley, sistem kurucu, nazariyeci değildir. Yazılarında sistematik tasnifler, tarifeler bulunmaz.

1. Cooley'e göre cemiyet şuur veya zihindir. Ferdî şuur ve sosyal şuur diye bir ikilik yoktur. Fert ve cemiyet aynı realitenin iki cephesidir.

2. Cemiyet, şuur, sosyal münasebetler de manevî münasebetler olduğuna göre sosyolojinin metodu tabii ilimlerin dıştan metodu olamaz. Bu noktada Cooley Dilthey'e yaklaşır. Cooley de ferdin sosyal realiteye doğrudan doğruya iştirak ettiğini, onun için cemiyeti içten bildiğini ileri sürer. Sosyal realiteyi bilmekte kullanılacak metod "sympathetic insight"dir; yani, diğer fertlerle beraber duymak, aynı tecrübeleri geçirmek metodudur. Kendimizi başka insanlar yerine koyup dolayısıyla onların geçirdiği tecrübeyi geçirerek onları anlamış oluruz. Halbuki fizikî olaylara iştirak etmek, atomlarla veya yıldızlarla beraber duymak diye bir şey olamaz. Görülüyor ki, Cooley de sosyal âlemde olayları "anlamak" taraftarıdır.

3. Tabii ilimler metodu parçalıyıcı ve kemmîdir, halbuki sosyal realitede mühim olan bütüncülük ve keyfiyet farklarıdır. İnsan bir bütün, cemiyet de uzvî bir bütündür. Tabii ilimler metodu bu bütünü bozuyor, parçalıyor. Halbuki gereken şey, vaziyeti bir bütün olarak, bütün renkleri, nüansları ile anlamaktır. Tabii ilimler metodunun sosyal olaylara tatbiki, konunun bütünlüğünü, canlılığını, müşahhaslığını kaybettiriyor.

İlimler arasında ikiliği kabul eden bu görüşe mukabil, bilginin bir ve bütünlüğü ve sosyolojinin müsbet bir bilim olabileceği tezi şöyle ortaya konabilir:

1. Realitede ikilik olup olmadığı meselesi, felsefi bir meseledir. Asırlardanberi bu mesele münakaşa edilegelmiştir. Dikkate değer nokta şudur ki, müsbet bilimler metodu her yeni sahaya tatbik edilmek istenildiği zaman itiraz ve mukavemete uğramıştır. Bu gün müsbet bir bilim olduğunu herkesin kabul ettiği, müsbet bir bilim örneği olarak ileri sürülen fizikte de, Galile ilk deneylerine başladığı zaman, devrinin otoritelerinin hücumuna uğramıştı. Garip bir mantık ile, müsbet bilim metodunun tatbik edilip muvaffak olduğu alanların birer müsbet bilim olduğu kabul olunuyor, bu metodun yeni tatbik edildiği veya edilmek istenildiği alanlar için ise müsbet bilim olamaz diye kestirilip atılıyor. Diğer bilimler alanında olduğu gibi, sosyolojinin de müsbet bir bilim olup olamayacağı bu metodun sosyal olayların tetkikine bilfiil tatbiki ile meydana çıkacaktır.

2. İnsan âleminde hürriyet olduğu, fertlerin sübjektif hayatına girerek, olaylara ferdin zaviyesinden bakmakla isbat edilmiş olmaz. Fert, kendi şuur hayatının içebakışında (entrospeksiyonunda) kendisini hür bir varlık olarak hissedebilir. Meselâ, kendi içime baktığım zaman bu yazıya bu anda devam edip etmemekte kendimi temami ile hür hissediyorum, fakat benim bu hürriyet hissim hakikaten bu işe devamda hür olduğumu, bu hareketimin bir determinizmi olmadığını isbat etmiş olmaz.

Bu günkü psikoloji, diğer müsbet bilimler gibi, tetkik ettiği olaylar âleminde, insan hareketlerinde, determinizm olduğu fikrinden hareket eder; bugünün psikoloji araştırmaları, tetkikleri bu "postulat"ya dayanır. Psikolojinin son yüzyıl zarfında süratli ilerleyişi bu görüşün realiteye uygunluğuna delildir. Psikoloji çalışmaları, insanın ruhî hayatının da determinizmi olduğu fikrine dayanarak çalıştığı nisbette verimli olmuş, insan hakkındaki bilgimiz artmıştır.

Her hangi bir ferdin hareketlerine dıştan baktığımız zaman onun nasıl hareket edeceğini önceden kestiremeyişimiz ve ona irade hürriyeti atfedişimiz, onun üzerine tesir eden âmilleri bilmememizden ileri geliyor. Nasıl ki, rüzgârlı bir havada pencereden attığımız ince bir tabaka kâğıdın da ne kadar zamanda, ne gibi iniş çıkışlardan sonra, toprağın tam hangi noktasına ineceğini önceden kestiremeyiz. Kâğıdın düşmesi bir determinizme tâbi değil gibi görünür. Fakat bundan dolayı kâğıda “irade hürriyeti” atfetmiyoruz; bu hali, müdahale edici şartların, veya istatistikî tâbiri ile “tesadüfî âmillerin” (kâğıdın sathı, havanın mukavemeti, esen rüzgârın istikametinde ve şiddetinde değışmeler gibi) varlığı ile izah ediyoruz. Aynı suretle, herhangi bir anda bir ferdin üzerine tesir eden dış ve iç âmilleri bilmediğimiz için ve bu âmilleri fert kendisi de doğrudan doğruya içebakışla (entrospeksiyon) elde etmediğı için bize onun hareketleri determinizme tâbi olmıyan, “hür” hareketler gibi görünüyor. İnsanların hareketlerindeki determinizm, diğer bilimlerde de olduğı gibi, kontrollü şartlar altında, lâboratuvarda meydana çıkıyor⁽²⁾.

Burada, yanlış anlaşılacak için, insan âleminde mihaniki, basitleştirilmiş bir determinizm kastetmediğimi derhal söylemeliyim. Diğer bilimlerde de atomcu, mihaniki, dar surette tek taraflı nedensellik (illiyet) görüşü yerini, bütüncü, dinamik, karşılıklı münasebetler görüşüne bırakmıştır. İnsan, hariçten gelen uyarılara (münebbihlere) karşı mihaniki bir surette tepkide bulunan bir mekanizma değildir. Husule gelen tepkiler (bütün insanın hareketleri) dıştan gelen uyarıların tesirinin ve tepkide bulunan uzviyetin iç şartlarının mahsulüdür; fakat bu iç şartlar âlemi de kendine has bir determinizmi olan bir âlemdir.

3. Ferdi bırakıp da gurupları, toplulukların hareketlerini ele aldığımız zaman, insan âlemindeki mevcut olan ittiratlar, olaylar arasındaki bağlantılar daha açık bir surette meydana çıkar. İstatistiğın dayandığı büyük adetler kanununa göre, olaylar büyük adette ele alındığı zaman, hususî hallerdeki “tesadüfî” âmiller birbirini götürür ve olaylar arasındaki ana münasebetler belirir. Ferdin sübjektif hayatından dışarı çıkıp, olaylara toplu olarak dıştan baktığımız zaman, bu olayların tâbi olduğı determinizm, olaylarda ittirat, tekerrür, devamlı istikametler, karşılıklı bağlantılar halinde kendini gösterir.

4. İnsan topluluk hayatında kaidelerin, kıymetlerin mevcudiyeti ve insanlar arasındaki münasebetlerin bu kaide ve kıymetlere göre muayyen derecelerde istikrarlı şekiller alıp devam etmesi insan âleminin bir hürriyet âlemi olmadığını gösteren olaylardır. Kaide, kıymet, istikrarlı münasebat şekillerinin menşei ise, insanların iradî, rasyonel hareketlerinde değildir. Sosyal şekillerin, kıymetlerin, kaidelerin insanın rasyonel iradî hareketleri ile meydana gelmediğı herhangi bir toplulukta insanlar karşılıklı münasebete giriştiğı zaman bu olayların kendiliklerinden, fertler farkında bile olmadan, doğduğı bugün hem sosyoloji, hem sosyal psikoloji alanlarında yapılan araştırmaların teyit ettiğı bir hakikattir. Meselâ Piaget Le Jugement Moral Chez Venfant adlı eserinde çocuk guruplaşmalarında kaidelerin nasıl doğduğunu, karşılıklı münasebete girişince guruba şamil kaideler, kıymetler belirmediğini gösterir. F. Thrasher, The Gang adlı eserinde, Şikago’da mücrim çocukların teşkil ettikleri guruplarda, guruba has kıymetlerin meydana geldiğini belirtir. Muzaffer Şerif, sosyal normların (kıymetler, kaideler ilh.) teşekkülü meselesini ilk defa olarak

lâboratuvara getirmiş ve sıkı kontrollü lâboratuvar şartları altında, guruplaşmalarda meydana gelen müşterek kıymetlerin teşekkülünü tetkik etmiştir (The Psychology of the Social Norms).

5. Sosyal alandaki tetkiklerde, insanların yalnız aşikâr olarak yaptıkları hareketleri tasvir etmekle kalmayıp, bu hareketlerle ilişkili kıymetlerinde itibara alınması fikri doğrudur. Fakat bu sosyal kıymetlerin mevcudiyeti ve sosyal olguların izahında bu kıymetlerin de tetkik konusu içine alınmaları, sosyal bilimlerde müsbet bilim metodunun yeter gelmediğine, başka bir metodun kullanılması icap ettiğine bir delil midir? Sosyal kıymetlerin bilinmesi, tetkiki, anlaşılması dış âlem olaylarının bilinmesinden farklı mıdır? İkinci nokta, insanların müşahede edilen hareketlerini, fertleri tahrik eden bir takım kıymetlere irca etmekle mesele hallolunuyor mu, yoksa, bu kıymetler kendileri izaha muhtaç olaylar mıdır? Bu kıymetlerin menşei nerededir?

İlkin, birinci sorunun cevabını araştıralım. Sosyal kıymetlerin bilinmesi, dış tabiat âlemindeki olayların bilinmesinden farklı mıdır? Dış âlemi duyuyla, insan âlemindeki olayları da “içten anlayış”la biliyoruz tefriki kabul olunabilecek bir tefrik midir? Bu mesele, idrâk ve mâna meseleleri ile ilgilidir. Bugünkü psikoloji, idrâkin konulara göre mahiyet değiştirdiğini kabul etmiyor. Dış âlemin olaylarını bilmek için duyu organlarının tenbihi şarttır; fakat, idrâk, duyuların bir toplamı değildir, idrâkte mâna ile karşılaşırız. Meselâ, ömründe hiç otomobil görmemiş bir kimse ilk defa bir otomobil gördüğü zaman onu, otomobilin ne olduğunu bilenlerin idrâk ettiği şekilde idrâk etmiyor; şüphesiz kendisine göre bütün bir şekil, bir şey idrâk ediyor, fakat bu “şey” otomobil değildir, idrâk ettiği bu “şey”in de onun için bir mânası vardır; onu kendi geçmiş tecrübelerine, bilgisine göre mânalandırır; meselâ gördüğü şeye “şeytan arabası” diyebilir. Ancak bir uyarıcı (münebbih) olarak otomobile muhtelif tepkilerde bulunduktan sonra (nasıl işlediğini görmek, içine binmek, gidişini seyretmek ilh.) ve başkalarının tepkilerini -tecrübelerini- öğrendikten sonradır ki idrâk ettiği şey bir otomobil olarak mâna kazanır ve şahıs gördüğü şeyi bir otomobil olarak idrâk eder.

Şu halde, kısaca denilebilir ki, mâna, bir uyarıcıya karşı yapılan ve yapılması mümkün olan tepkilerin, terkinin mahsulüdür, topyekûn bu tepkilerin sembolüdür. Aldığımız intibalar ister duyularımız vasıtasıyla dıştan gelsin, ister iç duyular ve içebakış yolu ile meydana gelsin bilgi teşkil edebilmesi için bu suretle mânalandırılması, sembolize edilmesi gerektir. Biyolog irsiyet vetirelerini doğrudan doğruya duyular halinde elde etmez -onun bu vetireleri bilişi, fizikçinin atom dahilindeki proton ve elektronlardan müteşekkil sistemi kavraması, seyircinin bir futbol maçını seyredişi, sosyologun bir dinî merasimi müşahede edişi- bütün bu konularda bilme süreci (vetiresi) aynı psikolojik süreçtir. Muayyen bir vaziyette muayyen hareketler yapan, sözler söyleyen insanların hareketlerini müşahede ederek bu müşahededen yapılan dinî merasimin mahiyeti hakkında bilgi elde etmekle, muayyen bir çiftten doğan yavruların vasıflarını tetkik ederek veraset vetiresi hakkında bilgi edinmek arasında bilme süreci bakımından bir keyfiyet farkı yoktur. Bunun için, insan âleminde kıymetlerin mevcudiyeti ve bunların tetkik edilmesi zarureti, sosyal bilimlerde müsbet bilim metodundan başka bir metodun kullanılmasını icap

ettirmez. Kaldı ki, yukarda işaret ettiğimiz, sosyal kıymetlerin teşekkülü hakkındaki araştırmalar müsbet ilim anlayışına ve metoduna uygun olarak meydana getirilmiştir. Bu çeşit araştırmaların mevcudiyeti ve bunların bilgi verimi, sosyal kıymetler konusunun müsbet ilim metodu ile muvaffakiyetli bir suretle tetkik edilebileceğini gösteren en kuvvetli delildir.

Kıymetler meselesinde ikinci noktaya gelelim. Fertlerin hareketlerini izah için bunları kıymetlere irca etmek sosyal kıymetler meselesini hallediyor mu, kapatıyor mu? Fertlere bu kıymetler nereden ve nasıl gelmiştir? Asıl izah edilmesi gereken nokta budur. Fert, hareketlerine istikamet veren kıymetleri doğuştan, uzviyeti ile beraber dünyaya getirmediğine göre, bu kıymetlerin teşekkülü, zaman içinde değişmesi, cemiyetten cemiyete farklar göstermesi ancak ferdin sübjektif hayatının dışına çıkmakla mümkün olur. Manevi bilimler taraftarlarının sosyal olayların tetkikinde hareket noktası ve izah etmeli olarak ele aldıkları sosyal kıymetler, kendileri izah edilmeğe muhtaç hadiselerdir. Meselâ, M. Weber, protestanlığın, bilhassa Calvinizmin, kapitalist iktisadiyatın teşekkülünde olan rolünü tetkik ediyor ve sermayenin terakümüne sebep olan iktisadi hareketlerin dinî kıymetlerden, gayelerden doğduğunu söylüyor.

Weber'in eseri, dinî kıymetlerin iktisadi kıymetlere olan ilgisini göstermesi bakımından ilgilendiricidir; fakat, asıl izah edilmesi gereken mesele, okuyucunun aklına takılan mesele, Calvinizm'in doğuşunun, yayılmasının izahıdır. Weber'e göre, Calvinizm, kapitalist sistemin dayandığı iktisadi kıymetleri (daha fazla kâr temin etme, tasarruf etme gibi) doğurmuş, fakat, Calvinizm'i hangi şartlar doğurmuş? Weber meseleyi bu cepheden alsaydı, o zaman, netice olarak aldığı olayın (kapitalizmin teşekkülü) sebep tarafında olduğunu görecek; sebep ve netice addettiği olayların yeri değiş tokuş olacaktı. Nitekim Weber, meseleyi böyle vazetmeden de, asıl tezi ile telif edilir gibi olmıyan neticelere varmak zorunda kalıyor. Kapitalizmin gelişmiş olduğu Hollanda şehirlerinde Calvinizm'in, Calvin'in ilk vazettiği şekilden çok uzaklaşmış olduğunu söylüyor; yani iktisadi şartlar dinî şekilleri asıllarından tanınmıyacak derece de değiştirmiş demektir.

Hülâsa, sosyal kıymetlerin bilinmesi diğer olayların bilinmesinden farklı değildir. İkincisi, insan hareketlerini izah için başvurulan kıymetler kendileri izaha muhtaç olaylardır ve bunların izahı fertlerin dışına çıkıp cemiyetteki reel münasebetler sistemini, cemiyet yapısını tetkik ederek yapılabilir.

6. Müsbet ilim metoduna karşı vaziyet alanların görüşlerini incelerken en son olarak Cooley'nin, müsbet ilim metodunun parçalayıcı oluşundan şikâyet ettiğine işaret etmiştik.

Şimdi, Cooley'nin müsbet ilim metodu yerine teklif ettiği bütüncü görüşü kısaca ele alalım. Parçalayıcı, atomcu bir görüşün tenkidi yerindedir. Yalnız, Cooley'nin öne sürdüğü "bütüncülük" görüşü yanlış anlaşılmalı bir bütüncülüktür. Cooley'e göre "Her şey hem sebep, hem neticedir; âmiller arasında mantıkî bir evveliyet, müstakil bir mütehavvil (variable), ipucunun başladığı bir nokta yoktur. Ya bir bütün olarak görmelisiniz, veya hakikî hiç birşey gömüyorsunuz demektir". Cooley mutlak ve müşahhas bir bütüncülük ileri sürüyor. Her vaziyet tam bir bütün olarak, bütün müşahhaslığında ele alındığı zaman nevi şahsına münhasır, benzeri olmıyan,

tek bir birlik teşkil eder. Bu suretle ele alındığı zaman her vaziyet kapalı bir birlik- tir; tam birbirinin aynı olan iki vaziyet bulmak veya bir vaziyeti olduğu gibi tekrar etmek imkânı yoktur. Böyle bir görüşten hareket edince tamimlere, kanunlara eriş- menin imkânı ortadan kalkar. Hâlbuki ilim, vazettiği problem bakımından manidar olan olayları ayırır, tecrit eder ve bunlar arasındaki münasebetleri tetkik eder. Ele alınan problem bakımından müşahhastada mevcut bazı olaylar manidardır, diğer ba- zıları ise müdahale edici, kışkırtıcı şartlarıdır.

Lâboratuvar deneylerinde yapılan şey, bu müdahale edici, kışkırtıcı şartları kont- rol altına almak, tetkik edilmek istenilen olayları, münasebetleri en saf bir halde be- lirtmektir. Doğru olan bütüncü görüş, olaylar bu suretle tecrit edildikten sonra bu tecrit edilmiş, kontrol altına alınmış olaylar arasındaki münasebeti artık atomcu bir görüşle değil, fakat mevcut âmillerin karşılıklı tesirinin mahsulü olarak ele almak- tır. İkincisi, karşılıklı münasebet halinde tetkik edilen olaylar arasında, Cooley'nin iddia ettiği gibi muhakkak bir eşitlik mevcut olması gerekmez. (A) hadisesi (b, c, d, e) olaylarının karşılıklı, dinamik münasebetinin neticesidir ve (A) olayı meydana geldikten sonra döner, bu münasebetin kendisine tesir eder demek, bu olayların hepsinin ehemmiyeti aynıdır demek değildir. Bu münasebetler sisteminde (c) fak- törü diğerlerinden daha ağır basan, münasebetler sisteminin düğümlendiği nokta olabilir. Cooley tarzındaki bütüncülük, her cemiyetin tek, benzeri olmıyan bir birlik olduğuna ve tamimlerin mümkün olmadığına götüren bir bütüncülük -ki böyle bir cemiyet telâkkisi Alman mektebinde ve bazı etnoloji mekteplerinde de mevcuttur- yanlış anlaşılmalı bir bütüncülüktür.

Sosyoloji müsbet bir bilim olabilir mi, olamaz mı münakaşası devam ede dur- sun, bu suale kati cevabı bilfiil bu metodun sosyal olaylara tatbiki verecektir. Bi- limde mesele her zaman isbat veya cerh yoluyla halledilemez. Çok defa, bilimin gelişmesi, araştırmalarının aldığı istikamet, bazı meselelerin yalnız vazedildiğini, hakikaten varit olmadığını gösterir ve bunlar, bir zaman hararetli münakaşa konu- su iken zamanla yolun kenarına bırakılır, arkada kalırlar, insan âleminde hür irade olup olmadığı, determinizm âlemi ve hürriyet âlemi ikiliği de bu çeşit meselelerden biridir. Bugünkü psikoloji ve büyük mikyasta sosyoloji, insan âleminin de deter- minizmi olan bir âlem olduğu görüşünden hareket ediyor; araştırmalar, çalışmalar buna dayanarak ilerliyorlar. Müsbet ilim yolunda ilerliyen bu çalışmaların bugünkü verimi bile, hangi görüşün kazanacağını şimdiden tâyin etmiş görünüyor.

(1) Dilthey Windelband, Rickert. Aynı yolda ilerliyen M. Weber ve W. Sombart.

(2) Bu üç paragrafta ileri sürülen fikirler, G. A. Lunberg'in Social Research adlı eserinin birinci faslından hülâsa edilmiştir. Sosyolojiyi müsbet bir bilim olarak ele alan bugünkü sosyologlar, nazari metod münakaşalarına girmeden müsbet bilim metodunun muayyen problemler üzerine yapılan araştırmalara tatbiki işi ile uğraşıyorlar. Nazarî metod münakaşalarından ziyade, ele alınan problemlerin tetkiki için elverişli teknikler meydana getirmek ve bu teknikleri geliştirmek işi ile uğraşıyorlar.

(3) J. F. Markey, The Symbolic Process (1928), chp. X.